

Μακεδονικά

Τόμ. 36 (2007)

Γρηγόριος Π. Βέλκος, Η Σέλιτσα και η περιοχή της στον Μακεδονικό Αγώνα, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 510

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.40](https://doi.org/10.12681/makedonika.40)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2011). Γρηγόριος Π. Βέλκος, Η Σέλιτσα και η περιοχή της στον Μακεδονικό Αγώνα, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 510. *Μακεδονικά*, 36, 284–288. <https://doi.org/10.12681/makedonika.40>

Krumbacher, ἐνῶ σὲ ἄλλες καταγράφονται οἱ ἀπόψεις του γιὰ τὴ μέθοδο καὶ τὸν σκοπὸ τοῦ *Θησαυροῦ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης*, τοῦ γνωστοῦ, ἔπειτα, ὡς *Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ*. Ὁ συγγρ. θέτει, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Π. Παπαγεωργίου, τὸ πρόβλημα ἂν ὁ Θεσσαλονικεὺς λόγιος ἀνέλαβε, τελικῶς, καθήκοντα καθηγητοῦ στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, στὸ ὁποῖο διορίσθηκε χάρις στὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐκτίμησή του πού ἔτρεφε πρὸς αὐτὸν ὁ Μακεδὼν πρωθυπουργὸς Στέφ. Δραγοῦμης (ci. 1910). Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὑπῆρχε τὸ πρόβλημα τῆς υἰείας τοῦ Π. Παπαγεωργίου, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἀρνήθηκε τὴ θέση αὐτή, χωρὶς, ὡστόσο, νὰ παύσει νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἀγαπημένα θέματά του, ὅπως στὴ δεδομένη ἐποχὴ ἦταν ἡ συλλογὴ γλωσσικοῦ ὕλικου γιὰ τὸ *Ἱστορικὸ Λεξικό*, ἀλλὰ καὶ τὸ Κουτσοβλαχικὸ Ζήτημα, ἔναντι τοῦ ὁποίου εἶχε ἰδιαίτερη εὐαισθησία λόγω τῆς Ἑλληνοβλαχικῆς καταγωγῆς του ἀπὸ τὸ Κρούσοβο τῆς Ἄνω Μακεδονίας. Ἔτσι μπορούσε νὰ κρίνει μελέτες Ρουμάνων συναδέλφων του (Caridan) πού προσπαθοῦσαν νὰ προωθήσουν τὴ ρουμανικὴ προπαγάνδα στὴ Μακεδονία, γεγονός πού τὸν ἀνησχοῦσε καὶ ἔγραφε ἐπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰωνα Δραγοῦμη.

Ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Π. Παπαγεωργίου ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ ἀντιληφθεῖ τὴ σπουδαιότητα τῆς ἀλληλογραφίας του στὴν ὁποία μνημονεύονται σημανίοντες προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς: Στέφ. Κουμανούδης, ὁ ἐθνικὸς ἱστοριογράφος Κ. Παπαρηγόπουλος, Γρηγ. Βερναρδάκης, Κ. Krumbacher, Γ. Ν. Χατζηδάκις, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἀθανάσιος Μεγακλῆς, ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ', οἱ πολιτικοὶ Στέφ. Δραγοῦμης, Ἀλέξ. Σκουζές, κ.ἄ. Ἀντικείμενο τῶν ἐπιστολῶν του καὶ τῶν ἀπαντήσεων τῶν παραληπτῶν τους ἦταν διάφορα φιλολογικὰ ζητήματα καθὼς καὶ ἡ συνεργασία του μὲ ἔγκριτα ἑλληνικὰ καὶ ξένα περιοδικὰ γιὰ ἐκδόσεις ἐπιγραφῶν, κεμένων, φιλολογικῆς καὶ ἄλλης διορθώσεως· ἐπίσης ἦταν ἡ συλλογὴ γλωσσικοῦ ὕλικου, τὸ θερμὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴ διάσωση τῶν ἐθνικῶν κεμηλιῶν – ὁ ἴδιος ἦταν καὶ συλλέκτης – ἢ ἀναζήτησις ἐπιγραφῶν, ἢ διδασκαλία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας στὰ σχολεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ Μοναστηρίου, τῆς Μυτιλήνης, ἢ ἄγωνα γιὰ τὰ ἐθνικὰ θέματα, ἢ ἐργασία του στὸ *Ἱστορικὸ Λεξικό*. Ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του προκύπτει ἡ φιλοπονία του, ἡ γλωσσομάθειά του, τὸ καλῶς ἐννοούμενο σχολαστικὸ πνεῦμα του στὰ φιλολογικὰ ζητήματα, ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴ Μακεδονία.

Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Π. Παπαγεωργίου, πού ἐξέδωσε μὲ μόχθο πολὺν ὁ συγγρ., πλαισιώνεται μὲ σχόλια καὶ τὴν ἀπαραίτητη Βιβλιογραφία, ἀλλὰ καὶ τὴ μετάφραση τῶν γερμανικῶν κεμένων – ἐπιστολῶν πού φιλοπόνησε ὁ ἴδιος ὁ συγγρ. γιὰ νὰ διευκολύνει τὸν μὴ γερμανομαθῆ ἀναγνώστη. Τελικῶς, μὲ τὴν ἔκδοση τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Π. Παπαγεωργίου ὁ συγγρ. τῆς δίδει τὴ δυνατότητα ὄχι μόνον νὰ γνωρίσουμε ἕναν ἐκ τῶν σοφοτέρων ἀνδρῶν τοῦ Ν. Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχουμε ἀπαντήσεις σὲ ποικιλία θεμάτων, ἱστορικῶν, φιλολογικῶν, ἀρχαιολογικῶν. Τὸ βιβλίον κλείνει μὲ πλούσιο φωτογραφικὸ ὕλικό, συναφὲς μὲ πρόσωπα καὶ πράγματα πού ἀναφέρονται στὴν ἀλληλογραφία του.

κυρίως, στον δυτικομακεδονικό χώρο και ιδιαίτερος στη νεώτερη ιστορία του. "Όπως δεικνύει και ο τίτλος του βιβλίου, αντικείμενο της έρευνής του είναι αυτή τή φορά ή Σέλιτσα, από την οποία και κατάγεται. Σκοπός του συγγο. είναι να αναδείξει, μέσω των σελίδων του, την προσφορά της Σέλιτσας στον Μακεδονικό Άγώνα, γι' αυτό και συγκέντρωσε πλήθος προφορικών μαρτυριών ήδη από το 1950, ενώ ο ίδιος ήταν μαθητής Γυμνασίου και πολλοί εκ των Σελιτσιωτών πρωταγωνιστών του αγώνος ζούσαν ακόμη. Οί προφορικές μαρτυρίες, άλλωστε, αποτελούν, με όλα τὰ μειονεκτήματά τους, ικανό υλικό για την τεκμηρίωση γεγονότων που αποκτούν μάλιστα ιδιαίτερη αξία στις περιπτώσεις εκείνες που συμπίπτουν με αρχειακές πηγές. "Ο συγγο. τὸ πετυχαίνει αυτό, καθώς αξιοποιεί τις προφορικές μαρτυρίες των συγχωριανών του σὲ συνδυασμὸ με τὸ αρχειακό υλικό, τὸ ἀποκείμενο στὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, στὸ Μουσείο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνος, στὸ Ἀρχεῖο τῆς Διευθύνσεως τῆς Ἱστορίας Στρατοῦ, στὸ ὁμολόγὸ του τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, καθώς και σὲ ἰδιωτικά ἀρχεῖα.

Μετὰ ἀπὸ ἐκτενὴ εἰσαγωγή γιὰ τὰ προηγηθέντα τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνος – ὅπου χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ἔγγραφο προκρίτων τῆς Σέλιτσας ἀπὸ 6 Σεπτεμβρίου 1896, ἀπευθυνόμενο πρὸς τις τουρκικὲς ἀρχὲς καὶ τὸν Ἑλληνα Πρόξενο τῆς Θεσσαλονίκης (:) καὶ ὅπου ὁ λόγος γιὰ τὸν βιασμὸ νεαρῆς Σελιτσιώτισσας καὶ συγγενῶν τῆς καὶ ἡ ἔκκληση λήψεως μέτρων ἀσφαλείας–, σὲ ἓνα ἄλλο ὑποκεφάλαιο τοῦ βιβλίου του ὁ συγγο. κάμει λόγο γιὰ τὴ βουλγαρικὴ ὀργάνωση στὴ Σέλιτσα καὶ τὴν περιοχὴ τῆς μετὴ φανατισμένη τριάδα Χριστόφ - Παπατράϊκωφ - Παπαστεφῶφ πὺν δροῦσε ὡς τὸ 1900 καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Μῆτρος Βλάχος, ὁ Βασίλ Τσακαλάρωφ, ὁ Νικολῶφ, ὁ Στεφῶφ κ.ἄ., οἱ ὁποῖοι προσπάθησαν νὰ διαδώσουν τὸν σλαβισμό στὴ Σέλιτσα (μέσα Μαΐου 1902), προσπάθεια στὴν ὁποία ἀπέτυχαν χάρις στὴ γενναία ἀντίσταση τῶν κατοίκων, μετὰ ἐπικεφαλῆς τοὺς μουχτάρηδες Γεώργιο Τσιατσιάνη, τὸν ἰατρὸ Χαρ. Ἀναστασιάδη, τὸν παπα-Πύργη Δαφίνη ἢ Παπαχαντζιάρα καὶ τὴν ἐνοπλιὴ ὀμάδα τῶν Νικολά καὶ Πάννη Κόλια, Βασ. Χειμάρα, Πάννη Κορμά, Δημ. Καραμήτσιου καὶ Πάννη Χασιώτη. Παρὰ τὴν ἀποτυχημένη προσπάθειά τῆς, ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία ἐπεχείρησε, ἐκ νέου, νὰ δημιουργήσει σλαβικὸ πυρῆνα στὴ Σέλιτσα στὰ μέσα Ἰουλίου τοῦ 1902.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει καὶ τὸ ὑποκεφάλαιο στὸ ὁποῖο ὁ συγγο. ἐξετάζει τὴ δημιουργία τῆς πρώτης Ἐπιτροπῆς Ἀμύνης στὴ Σέλιτσα ἀπὸ τὸν Ἰωνα Δραγοῦμη, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Δημητράκη Οἰκονομίδη, Παπα-Πύργη Δαφίνη (Παπαχαντζιάρα) καὶ Δημ. Τσιάρα. Σὲ ἓνα ἄλλο ὑποκεφάλαιο τοῦ βιβλίου του ὁ συγγο. διορθώνει τὴ μέχρι τοῦδε βιβλιογραφία πὺν ἤθελε τὸν Παῦλο Μελά νὰ ἔχει ἐπισκεφθεῖ τὴ Σέλιτσα· τὸ ὀρθὸ εἶναι, μᾶς προτείνει ὁ συγγο., ὅτι τὴ δυτικομακεδονικὴ κωμόπολι ἐπισκέφθηκε ὁ Κοντούλης· καὶ αὐτὰ ἐπὶ τῆ βάσει προφορικῶν μαρτυριῶν (τοῦ μακεδονομάχου Θωμᾶ Καρπούζα), ἀλλὰ καὶ ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου Μελά, κατὰ τὴ δευτέρη περιοδία του στὴ Δυτικὴ Μακεδονία (10 Ἰουλίου–3 Αὐγούστου 1904), σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία ὁ Μελάς ἀπέστειλε στὴ Σέλιτσα τὸν Σιαπιστηνὸ καθηγητὴ Παπία, μετὰ σκοπὸ νὰ ἐνισχύσει τὸ φρόνημα τῶν κατοίκων τῆς. Πὰ τὴν τρίτη, καὶ τελευταία, ἔξοδο τοῦ Μελά ὁ συγγο. ὑπενθυμίζει ὅτι στὸ σῶμα ἐξ 28 ἀνδρῶν, πὺν εἶχε καταρτίσει στὴ Λάρισα, συμμετεῖχαν καὶ οἱ Σελιτσιῶτες Χρήστος Ζωΐδης, Δημ. Καραμήτσιος καὶ Βασ. Χειμάρας. Οἱ Σελιτσιῶτες Παπαχαντζιάρας καὶ Δημ. Οἰκονομίδης ἐπισκεύθησαν στὴ Χρούπιστα τὸν Παῦλο Μελά. Στὴ φονικὴ μάχη τῆς Στάτιστας, ὅπου ἐφρονεῦθη ὁ Μελάς, πολέμησαν καὶ οἱ Σελιτσιῶτες Νικ. Κόλιας καὶ Φωτ. Χασιώτης πὺν ἀνήκαν στὸ σῶμα τοῦ Καραλίβανου. Τὸν Μελά διαδέχτηκε ὁ Γ. Κατεχάκης (καπετὰν Ρούβας), ὁ ὁποῖος συνεργάσθηκε μετὰ τοὺς Σελιτσιῶτες Ἰω. Βλαχονάτιο πὺν

ὑπῆρξε ὁδηγὸς τοῦ σώματος Κατεχάκη, Χαρ. Ἀναστασιάδη ἱατροῦ, καὶ Βασ. Κωνσάντους, ἐπίσης ὁδηγός.

Στὸ τρίτο κεφάλαιο ὁ συγγρ. κάμει λόγο γιὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1905 καί, σὲ ὄ,τι ἀφορᾷ τὴ δράση τοῦ Τσόντου-Βάρδα στὴ Σέλιτσα, ἀσχολεῖται λεπτομερειακῶς μὲ τὴ δυσκολία τοῦ Βάρδα νὰ σχηματίσει ἐπιτροπὴ ἀγῶνος ἐξαιτίας, κυρίως, τῶν διαφορῶν τῶν δύο ἀντιμαχομένων μερίδων· τελικῶς τὸν Φεβρουάριο τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Βάρδας ὤρτισε τὴν ἐπιτροπὴ ἀγῶνος στὴ Σέλιτσα. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Βάρδας, μὲ τὸ σῶμα ἔδρασε ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα στὰ χωριὰ Βοῖου καὶ Γρεβενῶν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, γράφει ὁ συγγρ., ἡ Σέλιτσα σταδιακῶς ἀναβαθμίσθηκε ὡς σημαντικό κέντρο δράσεως τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος καὶ αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ μελέτη πού πραγματοποιήσε ὁ ἴδιος ὁ συγγρ. στὸ ἀρχεῖο τοῦ Τσόντου-Βάρδα καὶ σὲ ἄλλα ἰδιωτικὰ ἀρχεῖα. Ὁ συγγρ. στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἔχει τὴν εὐκαιρία νὰ γράφει καὶ γιὰ διάφορες ἀρνητικὲς ἐκφάνσεις τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος, ὅπως ἦταν ἡ ἀντιπαλότητα, εὐτυχῶς, σπανίως ἐκδηλούμενη μεταξὺ ἐντοπίων Μακεδονομάχων καὶ Κρητῶν, καὶ οἱ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες πού ὁδηγοῦσαν συχνὰ σὲ ἄστοχες ἐνέργειες σὲ βάρους τοῦ ἐντοπίου ἑλληνικοῦ στοιχείου κ.ἄ. Ἔχει, ὡσαύτως, τὴν εὐκαιρία ὁ συγγρ. νὰ κάμει λόγο γιὰ τὰ δρομολόγια πού ἀκολουθοῦσαν τὰ ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα στὴν περιοχή Σέλιτσας, γιὰ τὴν τροφοδοσίᾳ τους, τὴ διακίνηση τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, τὶς σχέσεις συνεργασίας μὲ τὶς τοπικὲς ἐπιτροπὲς ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ τὶς ἐμφανιζόμενες, ἐνίοτε, διαφωνίες μεταξὺ γνωστῶν Μακεδονομάχων· ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀναφέρει τὴν ἀπρεπὴ συμπεριφορὰ τοῦ πασίγνωστου Παπαδράκου (Χρυσοστόμου Χρυσομαλλίδη) ἀπέναντι στὸν πρωτοσύγκελλο Παπαθωμᾶ, ἐκ τῶν δραστηρίων Σελιτσιωτῶν. Διεξοδικὸ λόγο κάμνει ὁ συγγρ. γιὰ τὴ μάχη στὸ Μουρίκι (22 Ἀπριλίου 1905), ὅπου ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα ἐπέφεραν σημαντικὲς ἀπώλειες στὸν τουρκικὸ στρατό, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐνταθοῦν οἱ διώξεις τῶν ἑλληνικῶν σωμάτων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων καὶ νὰ μειωθεῖ, ὡς ἐπακόλουθο, ἡ δράση τῶν Ἑλλήνων στὴ Δυτ. Μακεδονία τὴν ἀνοιξή τοῦ 1905. Ὁ συγγρ. παρακολουθεῖ, πάντως, στίς σελίδες αὐτῆς τοῦ βιβλίου του τὴ διαρκῆ κινητικότητα τοῦ καπετὰν Βάρδα στὴ Σέλιτσα, τὴ Σιάτιστα, τὴ Γαλατίνη, τὴ Βλάστη, τὸ Κωσταράτζι, τὴν Πιπιλίστα κ.ἄ., ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ σώματός του, τῶν ὁποίων ὁ συγγρ. παρακολουθεῖ τὴν προσωπικὴ τους διαδρομὴ στὴ Δυτ. Μακεδονία, καθὼς καὶ τὴ δυσάρεστη πλευρὰ τοῦ ἀγῶνος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν ἔλειψαν ὁ φατριασμός, ἡ ὑπονόμηση, οἱ διαβολὲς καὶ οἱ ἐν γένει ἐσωτερικὲς προστριβὲς πού ἐκδηλώνονταν εὐκαίρως – ἀκαίρως – στοὺς κόλπους τῶν ἐπιτροπῶν ἀγῶνος. Ἡ δυσάρεστη πραγματικότητα ὁδήγησε, τελικῶς, σὲ ρήξη τὸν Βάρδα μὲ τὴν ἐπιτροπὴ τῆς Σέλιτσας τὸν Ἰούνιο τοῦ 1905, ἐξαιτίας τῆς κατακρατήσεως ὄπλου ἀπὸ τὴν ἐπιτροπὴ, χωρὶς τὴν ἄδεια τοῦ πρώτου. Παρόμοιο ἐπεισόδιο συνέβη μεταξὺ Σελιτσιωτῶν καὶ Σιατιστινῶν ἀγωγιατῶν πού παρέδιδαν ἑλλιπὲς πολεμικὸ ὑλικὸ στοὺς πρώτους, καὶ τὸ ὁποῖο ἔλαβε χώρα στὰ τέλη Ἰουνίου 1905, ὅταν ὁ Βάρδας ἐπέστρεψε στὴν περιοχή τῆς Σέλιτσας. Τότε συνέβη καὶ ἡ ἀπόπειρα δολοφονίας – ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς διχονοίας καὶ τοῦ φατριασμοῦ – τοῦ ἱατροῦ Χαρ. Ἀναστασιάδη, ἐκ τῶν δραστηρίων παραγόντων τῆς ἐπιτροπῆς Σέλιτσας, τὸν ὁποῖο δολοφόνησε ὁ Παπαχαντζιάρας πού πρωταγωνιστοῦσε, καὶ αὐτός, στὸν ἀγῶνα. Τελικῶς, ὁ Βάρδας, κινούμενος πάντοτε στὴν εὐρεῖα περιοχή Βοῖου – Σισανίου, ἤλθε στὴ Σέλιτσα, συμφιλίωσε τὶς ἀντιμαχομένους παρατάξεις, διόρισε ἐπιτροπὴ κοινῆς ἀποδοχῆς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀναχώρησε γιὰ τὰ Κορέστια. Ὁ συγγρ. παραθέτει τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ἐπιμένοντας, μάλιστα, καὶ σὲ παραθεση πληροφοριῶν πού ἔλαβε ἀπὸ γηραιούς, πλέον, πληροφοριοδότες, ὅπως ὁ

μπάρμπα-Πάννης Βιλανιώτης (Λάμπρου) και ο μπάρμπα-Ζήκος Κορμαῖς. Παρόλα τούτα, η διχόνοια συνεχίσθηκε στη Σέλιτσα, με πρωταγωνιστές τὸν Πρόεδρο τῆς Ἐπιτροπῆς Ἰθάν. Κουκουλά ἀπὸ τὴ μία, καὶ τὸν Ζωΐδη καὶ Κ. Βενιαμίν ἀπὸ τὴν ἄλλη. Καὶ στὰ ἐπόμενα ὑποκεφάλαια ὁ συγγρ. παρακολουθεῖ τὸν Βάρδα ὡς τὸν Νοέμβριο τοῦ 1905, ὁπότε ὁ Κρητικὸς Μακεδονομάχος ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Ἀθήνα, ἔχοντας ἐδραιώσει τὶς ἑλληνικὲς θέσεις στὴ Δυτ. Μακεδονία.

Στὸ κεφάλαιο Δ' ὁ συγγρ. καταγράφει τὰ γεγονότα τοῦ 1906 μετὰ τὴν ἄφιξη νέων σωμάτων καὶ τὴ δράση τους, ὅπου πρωταγωνίστησαν ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Πεζικοῦ Ἀντώνιος Βλαχάκης (καπετὰν Λίτσας), ὁ συνάδελφός του Κωνστ. Πούλος (καπετὰν Πλάτανος) καὶ ὁ ἐπιλοχίας Πυροβολικοῦ Βασ. Σταυρόπουλος. Ὁ συγγρ. ἐδῶ, πέραν τῆς ἠρωϊκῆς δράσεως τῶν ἑλληνικῶν σωμάτων στὴν περιοχή, ἀνιχνεύει ἓνα τραγικὸ ἐπεισόδιο ἐκείνης τῆς χρονιᾶς, τῆς σφαγῆς τριῶν ἀνδρῶν τοῦ σώματος τοῦ καπετὰν Πλατάνου, τῶν Μαντζοπούλου, Μπασδέκη καὶ Γκουσόπουλου, μετὰ διαταγὴ τοῦ ἰδίου τοῦ ἀρχηγοῦ τους, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐθεώρησε ὑπόπτους βουλγαρισμοῦ. Ὁ συγγρ., μετὰ βάση ἀρχεακῆς πηγῆς, ἀποκαθιστᾷ τὴ μνήμη τῶν τριῶν ἀδικησάντων Μακεδόνων ἐξαιτίας τῆς ἀπειρίας τοῦ νέου Ἑλληνος ἀξιωματικοῦ. Κατὰ τὰ ἄλλα, ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μετὰ τὴν παρουσία στὴ Σέλιτσα τοῦ σώματος τοῦ Δικωνύμου Μακρῆ, ὁ ὁποῖος ἀντικατέστησε τὸν Τσόντο-Βάρδα, ἀλλὰ καὶ ἐκείνου τοῦ καπετὰν Φούφα καὶ τὰ δύο σώματα, ὅπως καὶ τὰ προηγηθέντα, φιλοξενούνταν συχνὰ στὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Σέλιτσας, ὅπου μάλιστα οἱ ὀπλαρχηγοὶ δέχονταν συνήθως τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ἀγῶνος. Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1906 ἔφθασαν στὴ Δυτ. Μακεδονία νέα ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ αὐτὰ τοῦ Γεωργίου Βολάνη, –ὁ ὁποῖος περνώντας ἀπὸ τὴ Σέλιτσα, ἀνέβηκε στὸ Μορίχοβο–, τοῦ Παύλου Γύπαρη, τοῦ Γρηγορίου Φαληρέα (καπετὰν Ζιάκα), τοῦ καπετὰν Φούφα καὶ ἄλλα, πού συνιστοῦσαν ἓνα σύνολο 1.500 ἀνδρῶν. Στὰ μέσα Ἰουνίου τοῦ 1906 ἐπέστρεψε στὴ Δυτ. Μακεδονία ὁ καπετὰν Τσόντος-Βάρδας ὡς γενικός, πλέον, ἀρχηγὸς τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων στὸ βιλαέτι Μοναστηρίου, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμο Γεώργιος Σφήκας, ἀλλὰ μακριὰ ἀπὸ τὴ Σέλιτσα καὶ τὸ Σισάνι, συνεργαζόμενος, πάλι, μετὰ τὸν Σελισιώτη Νικ. Καζαντζῆ (Μπακαρτζῆ). Τὴν ἴδια ἐποχὴ στὴ Σέλιτσα δροῦσε ὁ καπετὰν Βάσος Ρόζας-Βρόντας (Παπᾶς Βασίλειος), ἐνῶ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1906 ἡ Σέλιτσα ἔχασε ἓναν γνήσιο ἀγωνιστὴ, τὸν διδάσκαλο Γεώργιο Χ' Ἰωαννίδη (Μπίλλη), πού πέθανε ἀπὸ πνευμονία. Χαρακτηριστικὸ τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς εἶναι τὸ ἐπεισόδιο μετὰ τὶς φωτογραφίες Μακεδονομάχων, πού εὐτυχῶς δὲν εἶχαν ἐμφανισθεῖ, καὶ τοὺς ὁποῖους εἶχε φωτογραφῆσει ὁ Δημ. Χατζόπουλος ἀπὸ τὴ Σέλιτσα, πού καταγγελλεῖς εὐρέθῃ σὲ τουρκικὸ ἀστυνομικὸ τμήμα, ἀλλὰ πρόλαβε καὶ τὶς κατέστρεψε, ὅπως ὁ ἴδιος κατέγραψε στὸ Ἡμερολόγιο τοῦ Ν. Σφενδόνη τὸ 1952 καθὼς καὶ στοῦ Γ. Μόδη. Τὸ 1906, τὸ πλέον κρίσιμο τοῦ Ἀγῶνος, ὁ καπετὰν Ζιάκας ὥρισε νέα ἐπιτροπὴ στὴ Σέλιτσα καὶ μετὰ ἀναλυτικὴ ἔκθεσή του ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ὡς ἀρχηγοῦ τῆς περιοχῆς Σιάτιστας – Κόντσιου – Σέλιτσας, ἐξέθετε τὴν κατάστασι στὴν περιοχή. Ὁ συγγρ. παρακολουθεῖ τὶς δραστηριότητες τοῦ Ζιάκα στὴ Σέλιτσα, ὁ ὁποῖος ἀναμειγνυόταν μετὰ καὶ στὰ κοινοτικὰ ζητήματά της καὶ τὶς ἀντιμαχόμενες κοινοτικὲς παρατάξεις της. Ὁ συγγρ. παραθέτει ἐδῶ πολλὰ χρήσιμα πληροφορία γιὰ τὴν ὁργάνωσι τῆς Σέλιτσας καὶ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἀπλῶν κατοίκων της πού δροῦσαν ὡς ὄδηγοί, πληροφοριοδότες, σύνδεσμοι, κατασκευαστὲς κρυψόνων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων πού διέθεταν τὰ σπίτια τους γιὰ καταλύματα ἀνταρτῶν ἢ φιλοξενοῦσαν καπεταναίους καθὼς καὶ ἄλλων, ἐπαγγελματιῶν, ῥαπτῶν καὶ τσαγκάρηδων πού δούλευαν γιὰ τὶς ἀνά-

γκες τῶν ἀνταρτῶν. Στὴ Σέλιτσα ζοῦσαν, τότε, καὶ οἱ ἱατροὶ Λουκάς Χ΄΄Ιωαννίδης καὶ Χαρ. Ἀναστασιάδης ποὺ περιποιούνταν τοὺς τραυματίες τῶν ἐπιχειρήσεων στὰ Κορέστια. Ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Σέλιτσας φιλοξένησε σχεδὸν ὅλα τὰ ἔνοπλα ἑλληνικὰ σώματα ποὺ ἀνέβαιναν στὴ Δυτ. Μακεδονία, τὰ Κορέστια, τὸ Μορίχοβο, τὴν Κορυτσά. *Οἱ γέροι μᾶς μολογοῦσαν ὅτι οἱ σανίδες στὰ πατώματα τῆς παλιᾶς Κούλιας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἦταν σκούρες (μαῦρες) ἀπὸ τὰ αἵματα ποὺ εἶχαν στεγνώσει ἐπάνω τους, γράφει ὁ συγγο.*

Στὸ Κεφάλαιο Ε΄ ὁ συγγο. ἀσχολεῖται μὲ τὰ γεγονότα τοῦ 1907, ποὺ σταδιακῶς ἔδιδαν σαφὴ ὑπεροχὴ τῶν ἑλληνικῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ ποὺ στεροῦσαν τὴ Μακεδονία ἀπὸ ἓναν ἐξαίρετο ὑπερασπιστὴ της, τὸν μητροπολίτη Καστορίας Γερμανὸ Καραβαγγέλη καὶ τὸν καπετὰν Φούφα, ὁ ὁποῖος ἐφρονεῦθη στίς 8 Μαΐου 1907. Ὁ συγγο. κάμει λόγο γιὰ τὴ σφαγὴ τῶν βαλαάδων Ἀμπτουλά καὶ τὴν ἐκδίκηση τῶν συγγενῶν τους σὲ βάρος Σιατιστινῶν καὶ Σελιτσιωτῶν, γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐξιστορεῖ λεπτομερῶς. Ἀκολούθως γίνεται εὐρεῖα ἀναφορὰ στὴ μάχη τοῦ Λεχόβου (14 Ἰουνίου 1907), ὅπου ἐφρονεῦθη ὁ καπετὰν Λουκάς Κόκκινος ἀπὸ τὰ Γρεβενὰ στὴ μάχη στὴ Λοσσίτσα (11 Ἰουλίου 1907). Τὸν ἴδιο χρόνο ἡ Σέλιτσα ἀναβαθμίσθηκε ὡς κέντρο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἄγῶνος, ἀφοῦ σὲ κρύπτες ἀποθηκεύθηκαν σημαντικὲς ποσότητες ὀπλισμοῦ καὶ ὅπου ἀναπτύχθηκε εὐρὸ δίκτυο ἐντοπίων πρακτόρων. Ἐξετάζεται, ὡσαύτως, ἡ στασιμότητα στὴ δράση τῶν Μακεδονομάχων κατὰ τὸ 1907, ἀλλὰ καὶ ἡ συνάντηση Βάρδα-Καραβίτη στὴ Σέλιτσα γιὰ τὴν ἐπαναδραστηριοποίησή τους. Τὸ ΣΤ΄ κεφάλαιο εἶναι ἀφιερωμένο στὰ γεγονότα τοῦ 1908 καὶ τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων, καθὼς καὶ στὴ συνέχιση καὶ τὸ τέλος τοῦ Μακεδονικοῦ Ἄγῶνος μὲ τὴν ἀνάθεση τῆς στρατιωτικῆς εὐθύνης ἀπὸ τὴν κυβέρνηση Θεοτόκη στὸν Παν. Δαγκλιῆ. Γίνεται, ἐπίσης, λόγος γιὰ τὴ δράση τοῦ Καραβίτη στὸ Μορίχοβο, τοῦ Ν. Ἀνδριανάκη στὸ Λέχοβο, τοῦ Π. Γύπαρη στὰ Κορέστια κ.λπ. Ὁ συγγο. καταγράφει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὴ δράση ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὀπλαρχηγῶν τὴν ὁποῖα ἀνακόπτει, μὲ τὴν παροχὴ γενικῆς ἀμνηστίας, τὸ κίνημα τῶν Νεοτούρκων. Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο ὁ συγγο. ἀσχολεῖται μὲ τὴν κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε κατὰ τὰ ἔτη 1909-1912, μὲ τὴν παρουσία, ὡστόσο, ἑλληνικῶν καὶ βουλγαρικῶν σωμάτων στὴ Μακεδονία, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν πρῶτο Βαλκανικὸ Πόλεμο, ὅπου οἱ Μακεδονομάχοι καθίστανται πολῦτιμοι βοηθοὶ τοῦ τακτικοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὡς πρόσκοποι· ὁ συγγο. ἀσχολεῖται, ἐπίσης, μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Σέλιτσας, στὴν ὁποῖα πρωταγωνιστὲς ἦσαν οἱ Κρητὲς ὀπλαρχηγοὶ Γ. Δικώνυμος-Μακρῆς καὶ Ἰ. Καραβίτης. Ἦταν ἡ 14η Ὀκτωβρίου 1912, ἡμέρα Κυριακῆ. Ὁ συγγο. καταγράφει τὰ γεγονότα ἐκείνης τῆς ἡμέρας τῆς ἀπελευθερώσεως, ἀλλὰ καὶ τὰ ὅσα ἀκολούθησαν: τὰ αἵματηρὰ ἐπεισόδια κοντὰ στὸ Σισάνι, τὴ φυγὴ τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ στὴν ἐλεύθερη, πιά, Σέλιτσα, τὴ μάχη στὰ «Πράσινα». Χρήσιμος εἶναι γιὰ τὸν ἐρευνητὴ ὁ κατάλογος τῶν Μακεδονομάχων Σελιτσιωτῶν (23 τὸν ἀριθμὸ) καὶ τῶν 107 ἐθελοντῶν ποὺ ἔλαβαν μέρος στίς ἐπιχειρήσεις τὸν Νοέμβριο τοῦ 1912. Πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση ὁ συγγο. καταγράφει τοὺς Σελιτσιώτες οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν ἓναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπο προσέφεραν τὶς ὑπηρεσίες τους στὸν Μακεδονικὸ Ἄγωνα, ὡς «περιφερειακὰ» μέλη ἢ ὡς μέλη ἐπιτροπῶν· δίδει, μάλιστα, τὴ βιογραφία ἐνὸς ἐκάστου κατ' ἀλφαβητικὴ σειρὰ. Σημαντικὰ εἶναι, ἀπὸ κάθε ἄποψη, τὰ ἐκδιδόμενα στὸ Παράρτημα ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Τσόντου-Βάρδα, ἀποκείμενα στο I.M.X.A., καὶ τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰδικῶς στὴ Σέλιτσα. Τὸ βιβλίον κλείνει μὲ τὴ βιβλιογραφία καὶ τὶς ἀνέκδοτες πηγές.

Τελικῶς, καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίον τοῦ συγγο. εἶναι μία πολῦτιμη πηγὴ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἄγῶνος σὲ μία συγκεκριμένη περιοχή, τὴ Σέλιτσα, γενέτειρα

του συγγραφέα. Είναι απολύτως τεκμηριωμένο καθώς στηρίζεται σε αρχαιακές πηγές, αλλά και στις προσωπικές μαρτυρίες Μακεδονομάχων Σελιτσιωτών. Άξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο συγγρ., προκειμένου να παρακολουθήσει τα δρώμενα στη Σέλιτσα, ασχολείται και με τις γειτονικές περιοχές. Άναμφιβόλως, πρόκειται περί μιάς γενναίας συμβολής για μία ήρωϊκή περίοδο της νεότερης ιστορίας της Μακεδονίας.

Άριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

M. Mazower, *Θεσσαλονίκη, «Πόλη των Φαντασμάτων, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι, 1430-1950»*, μπηρ. Κ. Κουρεμένου, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, σελ. 575, 62 εικ., 11 χάρτες. [Τίτλος του πρωτοτύπου: *Salonika. City of ghosts*, 2004].

Σε παλαιότερες εποχές οι πρωτοετείς φοιτητές της Ιστορίας μάθαιναν, πως επιστημονικό αλλά και ηθικό χρέος του ιστορικού είναι να «βρει τι πραγματικά συνέβη», δηλ. την αλήθεια, μακριά από κάθε πάθος και οργή και ότι αν δεν μπορέσει να βρει την αλήθεια, επειδή οι γνωστικές δυνατότητες είναι περιορισμένες, πρέπει πάντως η αναζήτησή της να αποτελεί σε κάθε περίπτωση τον μόνο σκοπό του, ακριβέστερα: να είναι στάση ζωής. Εκτός από την αντίληψη αυτή, υπήρξαν όμως ήδη από την αρχαιότητα και άλλες – όπως ότι η Ιστορία μπορεί να αποβλέπει στην τέρψη ή τον εντυπωσιασμό, ή ακόμη να είναι θεραπευαίνδα προκαταλήψεως ή ιδεοληψίας. Υπήρξαν και υπάρχουν και σήμερα και, όπως γνωρίζω, τείνουν να παραμερίσουν την πρώτη.

Το βιβλίο του M. Mazower, *Θεσσαλονίκη, Πόλη των Φαντασμάτων*, μπορεί να ανήκει στη δεύτερη ή τρίτη κατηγορία, σίγουρα όμως δεν ανήκει στην πρώτη, ή σε άλλη διατύπωση, δεν θέλει να βρει «τι πραγματικά συνέβη», δηλ. την αλήθεια. Έχει ένα σαφή «προγραμματικό χαρακτήρα», όπως δείχνουν οι επιλογές των μαρτυριών (όπου και όπως γίνονται στο βιβλίο), οι σχετικές κρίσεις του αλλά και ο ίδιος ο τίτλος του βιβλίου.

«*Η ατμόσφαιρα της πόλης είναι ακόμη στοιχειωμένη από τα φαντάσματα των μεγάλων ιστορικών κοινοτήτων που τη μοιράστηκαν, από τις περιπέτειες των λαών και των ανθρώπων που συναντήθηκαν στην πολυτάραχη ιστορία της. Στη ζωντανή τους μνήμη είναι αφιερωμένο αυτό το βιβλίο*». Με αυτές τις φράσεις κλείνει το διαφημιστικό σημείωμα στο εξωτερικό περίβλημα του βιβλίου – φράσεις που αποδίδουν τις εκτενείς σχετικές δηλώσεις του συγγρ. στην Εισαγωγή [(«*η αληθινή πρόκληση δεν είναι απλά και μόνο να διηγηθείς την ιστορία αυτής της εντελώς ξεχωριστής πόλης ως ιστορία πολιτιστικής και θρησκευτικής συνύπαρξης – στις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα αυτού του είδους οι από καιρό ξεχασμένες ιστορίες βρίσκουν πρόθυμα αφτιά, που τις περιμένουν και τις αποζητούν – αλλά το να δεις τις εμπειρίες των Χριστιανών, των Εβραίων και των Μουσουλμάνων σαν στοιχεία μιας ενιαίας, ολιστικής ιστορικής αφήγησης*» (σ. 29)].

Τι σημαίνει «ενιαία, ολιστική αφήγηση» δεν μου είναι απολύτως κατανοητό, απολύτως σαφείς είναι όμως οι επισημάνσεις που γίνονται στις τελευταίες παραγράφους του βιβλίου: Για την Ελλάδα «*ως μικρό κράτος που ενσωματώνεται σ' έναν ευρύτερο κόσμο... ένα άλλο μέλλον χρειάζεται ένα άλλο παρελθόν*» δηλ. όχι εκείνο που